

Sprawozdanie z posiedzenia Komitetu Socjologii PAN - 21 stycznia 2004

Porządek obrad:

1. Powitanie członków Komitetu oraz powiadomienie o podjętych inicjatywach.
2. Przyjęcie porządku obrad.
3. Powołanie sekretarza Komitetu.
4. Opinia Komitetu na temat wniosku Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ o powołanie nauki o cywilizacjach jako odrębnej dyscypliny naukowej
5. Dyskusja nad problematyką kolejnej ekspertyzy Komitetu.
6. Ustalenie harmonogramu zebrań w 2004 r.
7. Sprawy różne i wolne wnioski.

1.

Zebranych powitał Przewodniczący Komitetu Socjologii, prof. dr hab. Andrzej Kojder. Przypomniał na wstępie, że w obecnej kadencji Komitet będzie funkcjonował na tych samych zasadach, co w kadencjach poprzednich. W szczególności chodzi o sposób podejmowania decyzji (zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków), oraz częstotliwość spotkań (nie rzadziej niż 2 rocznie). Poinformował także, że

- Rozstrzygnięty został konkurs na stanowisko redaktora naczelnego kwartalnika „Studia Socjologiczne”. Konkurs wygrał prof. dr hab. Janusz Mucha.
- Wydział I PAN i Komitet Socjologii udzielił poparcia kandydaturze prof. dr hab. Antoniego Sułka w wyborach do zespołów Komitetu Badań Naukowych piątej kadencji.
- Na podstawie pełnomocnictwa udzielonego przez Prezesa PAN, prof. A. Legockiego, w porozumieniu z Polskim Towarzystwem Socjologicznym podjęta została inicjatywa w sprawie powołania zespołu do spraw kontaktów z ISA. Przewodniczącym zespołu został Przewodniczący PTS, prof. Włodzimierz Wesołowski, a członkami – Profesorowie Elżbieta Tarkowska, Marian Kępnny, Janusz Mucha, Krystyna Janicka, Jolanta Kulpińska, Andrzej Kojder, Krzysztof Frysztacki.
- Redaktorzy wydawanego przez PAN kwartalnika „Akademia” zapraszają członków Komitetu Socjologii do współpracy.

Przewodniczący PTS, prof. W. Wesołowski, przedstawił informację dot. Przygotowań do XII Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego "Polska w Europie" (Poznań, 15-18 września 2004). W szczególności, przedstawił projekt programu sesji plenarnych i półplenarnych (w załączniku).

2.

Porządek obrad został uzupełniony o pkt. 4: Opinia Komitetu na temat wniosku Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ o powołanie nauki o cywilizacjach jako odrębnej dyscypliny naukowej

3.

Na sekretarza Komitetu został powołany dr Paweł Poławski.

4.

Rozpoczynając dyskusję nad wnioskiem o powołanie nauki o cywilizacjach jako odrębnej dyscypliny naukowej, Przewodniczący przedstawił zebranym nadesłane stanowisko prof. Jerzego Szackiego. Prof. Szacki wyraził w nim swoją negatywną opinię w sprawie wniosku, uzasadniając ją tak brakami formalnymi, jak merytorycznymi.

W dyskusji, prof. Elżbieta Tarkowska – podkreślając swój krytyczny stosunek wobec zawartych we wniosku sformułowań – zwróciła uwagę na to, że wniosek można traktować jako wyraz rzeczywistych problemów związanych ze zbiurokratyzowaniem nauki, oraz z napięciem między tendencjami w rozwoju nauki (chodzi o powstawanie kierunków interdyscyplinarnych) a jej strukturą. Problemy te okazują się szczególnie istotne wtedy, kiedy zachodzi potrzeba nazwania dziedziny, w jakiej nadawane są stopnie i tytuły naukowe.

Prof. Antoni Sułek zauważył, że uzasadnienie wniosku zawiera stosunkowo niewiele odwołań do klasycznych wątków i klasycznych autorów socjologii. Wniosek Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego – zamiast podkreślać związek nauki o cywilizacjach z socjologią jako dyscypliną naukową – osłabia go. Nie jest to najlepszy sposób na fundowanie nowej dyscypliny.

Prof. Andrzej Rychard zwrócił uwagę na to, że w dyskusji nad wnioskiem należy odróżnić dwa wątki: pierwszy, bardziej ogólny, dotyczy okoliczności, w jakich pewne kierunki badań mogą przekształcać się w niezależne dyscypliny naukowe, oraz drugi – dotyczący treści samego wniosku i jego niskiej jakości.

Prof. Władysław Kwaśniewicz zgodził się ze zdaniem prof. Tarkowskiej odnośnie struktury nauki i problemów, jakie wiążą się z pojawianiem się kierunków interdyscyplinarnych. Postulował także powołanie zespołu, który miałby się zająć interdyscyplinarnością i jej konsekwencjami dla kształcenia; na członków tego zespołu wstępnie proponował prof. Szackiego, prof. Waszkiewicza i prof. Strelaua. Wniosek ten poparła prof. Joanna Kurczewska.

Prof. Jolanta Kulpińska z kolei zwróciła uwagę na konieczność oddzielenia problemu dydaktyki, od problemu badań interdyscyplinarnych. Przedstawiony wniosek, o ile dotyczy utworzenia odrębnej, dyscypliny naukowej, jest źle uzasadniony pod względem merytorycznym i należy go odrzucić. Jednocześnie – jak można się domyślać – jest wyrazem zrozumiałych dążeń do stworzenia interdyscyplinarnego kierunku studiów. Wniosek jest zatem nietrafny – dotyczy nie tego, czego powinien dotyczyć. Opinię tą podzielił prof. Kazimierz Frieske podkreślając, że zmiana struktury dydaktyki nie musi się wiązać ze zmianą struktury wiedzy naukowej. Prof. Marek Ziółkowski dodał tu, że problemy związane z nazewnictwem dziedzin i kierunków, w jakich przyznawane są stopnie i tytuły naukowe można rozwiązać wprowadzając specjalizacje w ramach kierunków – fundowanie nowej dyscypliny nie jest tu konieczne.

Prof. Elżbieta Hałas wyraziła wątpliwości co do merytorycznego uzasadnienia wniosku. W szczególności chodziło o niekonsekwencję w stosowaniu pojęcia „cywilizacje” i związaną z tym niejasność co do przedmiotu nowej dyscypliny.

Na zakończenie dyskusji uczestnicy upoważnili Przewodniczącego komitetu do sformułowania negatywnej opinii w sprawie omawianego wniosku (opinia przekazana Przewodniczącemu Wydziału I Nauk Społecznych PAN – w załączniku).

4.

Przewodniczący, prof. A. Kojder, przedstawiając zebranym temat planowanej ekspertyzy („Jedna Polska? Nowe wymiary społecznych różnicowań”) zwrócił uwagę na wątki, jakie w ekspertyzie powinny się znaleźć. Należy do nich przede wszystkim polaryzacja sytuacji społecznej między regionami kraju, a w szczególności różnice w sytuacji na rynku pracy, w poziomie życia, różnicowanie szans edukacyjnych i „kastowość” w tym zakresie, różnice dotyczące poziomu i rodzajów przestępczości, zróżnicowana stabilność instytucji władzy lokalnej, polaryzacja ze względu na tempo modernizacji i na wielkość budżetów, jakimi dysponują instytucje samorządowe, oraz polaryzacja poglądów Polaków dotyczących szans życiowych. Wskazał także na to, że oprócz zjawisk stosunkowo dobrze znanych i opisanych,

zjawisk, które należy brać pod uwagę opisując zakres społecznych zróżnicowań w Polsce, pojawiają się także nowe – takie jak odchodzenie ludzi młodych od wiary i kościoła, oraz feminizacja przestępczości.

Wprowadzenie do dyskusji nad ekspertyzą przedstawił prof. Henryk Domański. Wskazał on cztery z możliwych obszarów analizy społecznych zróżnicowań, zaznaczając, że „wymiar” zróżnicowania należy – według niego – kojarzyć przede wszystkim ze zmiennymi, które opisują zasoby i pozycje jednostek w strukturze społecznej. Proponowane obszary analizy to:

- a) „Tradycyjne” wymiary zróżnicowania, czynniki stratyfikacji społecznej takie jak dochód, pochodzenie społeczne czy osiągnięcia edukacyjne. Należy zwrócić szczególną uwagę na prawidłowości związane ze wzrostem nierówności społecznych i zasadami „rekompozycji” czynników statusu społecznego w ostatnim czasie. Należy także uwzględnić, w większym stopniu, rolę czynników przypisanych – genetycznych, biologicznych (np. poziom inteligencji). Badania w tym zakresie wymagałyby podejścia interdyscyplinarnego, a szczególnie współpracy z psychologami i antropologami.
- b) Nowe zjawiska związane ze stratyfikacją społeczną. Takim zjawiskiem jest na przykład wielozawodowość, powstawanie „zawodów-profilii” z którymi związane jest wykonywanie czynności właściwych wielu odrębnym zawodom ujmowanym w dotychczas stosowanych klasyfikacjach. Jednym ze stosownych narzędzi badania tego i innych, nowych zjawisk, wydają się być studia przypadku.
- c) Monograficzny opis segmentów struktury społecznej. Chodzi na przykład o inteligencję, robotników, chłopów czy „elity biznesu”. Tutaj uwagę można zwrócić na to, czy cechy segmentów polskiej struktury społecznej są zgodne z trendami na świecie.
- d) Przestrzenny wymiar zróżnicowania społecznego. Uwzględnić należy także procesy migracji i ich związek z wielkością zasobów, „kapitału” lokującego jednostki w strukturze społecznej.

Dyskusje rozpoczął prof. A. Rychard, który wrócił uwagę na to, że propozycje prof. Domańskiego nie uwzględniały w wystarczającym stopniu mechanizmów integracji i dezintegracji społecznej, oraz siły ich działania. Wstępnie wydaje się przecież, że to właśnie działanie mechanizmów dezintegrujących, i brak mechanizmów integrujących odpowiadają za pojawianie się „wysp rozwojowych” w kraju, za to, że „Polska nie jest jedna”. Kwestia integracji mogłaby też być podstawą głównej tezy publikacji.

Zdaniem prof. W. Wesołowskiego problem mechanizmów integracji społecznej ma znaczenie kluczowe, jest jednak zbyt szeroki, żeby w planowanej ekspertyzie uwzględnić wszystkie jego aspekty. Skoncentrować należy się na a) „tradycyjnych” wymiarach nierówności” i stratyfikacji, b) biologicznych aspektach nierówności – uwzględniając także różnice w wyżywieniu, c) transformację „starych” klas/warstw społecznych, problem „translokalizacji” pracy – to jest „podwójnego umiejscowienia miejsca pracy”.

Prof. Edmund Wnuk-Lipiński zasugerował włączenie do problematyki opracowania integracji Polski ze światem zewnętrznym i wpływu dekompozycji struktury społecznej na zakres i możliwości integracji.

Prof. K.W. Frieske postulował zająć się kwestią zróżnicowania w zakresie umiejętności i zakresu korzystania z uprawnień – na przykład uprawnień socjalnych. Rozsądnie jest zapytać, w jakiej mierze uprawnienia (socjalne) są uniwersalizowane faktycznie, i do jakiego stopnia. Prof. W. Kwaśniewicz zwrócił uwagę na konieczność znalezienia środków na finansowanie badań, o ile planowana ekspertyza miałaby mieć charakter empiryczny i zawierać dane aktualne. Podkreślił też konieczność współpracy ze specjalistami innych niż socjologia dziedzin, oraz zaproszenia do współpracy badaczy wyspecjalizowanych – na przykład K. Gorlacha, jeżeli idzie o socjologię wsi.

Prof. Władysław Jacher zauważył, że dotychczasowe propozycje nie uwzględniały w wystarczającym stopniu elementów historycznych. Procesy integracji i dezintegracji nie są przecież właściwe tylko Polsce współczesnej; zachodziły także dawniej. Prof. Janusz Mariański zaproponował z kolei temat zróżnicowania religijności (należałoby zająć się zmianami zarówno w zachowaniach, jak i w świadomości religijnej Polaków, zakresem i intensywnością tych zmian, i czynnikami, które na nie wpływają). Prof. A. Sułek natomiast – uwzględnienie dostępu do władzy i wzorów konsumpcji jako czynników różnicujących.

Według Prof. J. Kulpińskiej ekspertyza powinna się koncentrować na „tradycyjnych” wymiarach zróżnicowania społecznego, które wskazywał prof. Domański. Wymiary „nowe”, nawet, jeżeli występują, mogą mieć marginalne znaczenie i w związku z tym nie wypełnić całej ekspertyzy. Jeżeli idzie o środki niezbędne na badania – zauważyła, że dobrze byłoby nawiązać współpracę z badaczami aktualnie realizującymi projekty i dysponującymi pieniędzmi z grantów.

Prof. J. Kurczewska podkreśliła znaczenie czynnika terytorialnego dla zróżnicowania społecznego; zaproponowała także zajęcie się czynnikami narodowościowymi, szczególnie w kontekście migracji, oraz powstawaniem nowych zawodów i społeczną ich akceptacją. Prof. Marek Latoszek wskazał problem potencjalnych zmian w „jednoetniczności” Polski

w kontekście integracji z UE, a prof. Andrzej Sadowski - odrębność problemów pogranicza wśród kwestii związanych z terytorialnym charakterem zróżnicowania.

Na zakończenie Przewodniczący wyraził nadzieję, że ożywiona dyskusja oznacza aprobatę członków Komitetu dla ogólnej idei ekspertyzy i zapowiedział, że prezydium Komitetu przygotuje mapę problemów, która będzie przedmiotem dalszych uzgodnień.

6.

Termin kolejnego posiedzenia Komitetu został ustalony na 21 kwietnia 2004 (środa).

7.

nie wniesiono wniosków ani spraw różnych

sporządził Paweł Poławski